

A turul-monda szövegkapcsolatai a középkori írásos hagyományunkban

A jelen munka nem általában vizsgálja Árpád-ház eredetmondájaként is számon tartott Turul-monda szövegösszefüggéseit, hanem csak egy apró részletéhez kíván hozzászólni. A magyar krónikás hagyomány és Anonymus ugyanis hasonlóan fogalmazta meg Álmos születését, és azt szinte biztosra vették történészeink, hogy a két változat összefüggésben áll egymással, és valaki forrásul használta föl a másikat, ám ennek pontos mikéntje vitatott a mai napig is. A témát ugyan ma már „lerágott csontnak” szokás tekinteni, amihez nehéz új szempontokkal hozzászólni, ám egy közelmúltban megjelent tanulmánynak talán mégis sikerült eddig figyelembe nem vett aspektusokra tekintenie. Szabados György írása – melynek alapját az irodalomtörténész Szentmártoni Szabó Géza gondolatmenete képezte – egy, a napjainkban uralkodó felfogástól eltérő nézetet fejtett ki.¹ A jelen írás erre a nézetre kíván reagálni, kizárólag a monda krónikás hagyományunk és Anonymus gestája közti szövegösszefüggését vizsgálván.

Mindenekelőtt nézzük a két szöveget! A leginkább III. Béla jegyzőjének tartott, és a halála utáni évtizedekben alkotó Anonymus vonatkozó fejezete a következőképp hangzik: „Az Úr megtestesülésének 819. évében Ügyek, Szkítia legnemesebb vezére, miként azt fentebb mondtuk, hosszú idő elmúltával Magog király nemzetségéből való volt, feleségül vette Dentümgereben Eunedubelian vezér Emese nevű lányát, akitől fiat nemzett, akit Álmosnak neveztek el. Hanem isteni esemény miatt lett Álmos a neve, mivel a várandós anyja számára álmában isteni látomás jelent meg sólyom formájában, amely mintegy odaszállván teherbe ejtette, és úgy tűnt neki, hogy méhéből forrás fakad, és ágyékából dicsőséges királyok sarjadnak, ám nem az ő földjükön terjednek szét. Mivel tehát az álom magyar nyelven *almu*, és az ő születése álom útján lett megjövendőlvé, ezért nevezték őt Álmosnak. Vagy azért nevezték Álmosnak, azaz szentnek, mivel az ivadékától szent királyok és hercegek születnek.”² A XI. századig (esetleg XII. század elejéig) visszanyúló krónikás hagyományunk XIV–XVI. századi megszövegezésben ismert változata, az ún. XIV. századi krónikakompozíció, szintén szerepelteti a mondát.³ A Képes Krónika szerint: „Ügyek fia Előd Eunodbilia lány[á]tól Szkítiában fiat nemzett, akit Álmosnak neveztek egy esemény miatt, mivel az ő anyjának álmában feltűnt egy madár, mintegy sólyom formájában odaszállván amikor terhes volt, meg hogy méhéből forrás fakad és nem az ő földjén terjed szét. És azért volt ez, mivel az ágyékából dicsőséges királyok sarjadnak. Mivel pedig az álom a mi nyelvünkön *alm*, és az ő születése álom útján lett előrejövendőlvé, ezért nevezték őt Álmosnak...”⁴ Látszik, hogy a két szöveg több ponton is hosszabb szó szerinti egyezéseket tartalmaz, így arról szó sem lehet, hogy mind Anonymus, mind a krónika valamikori szerzője azonos szóbeli hagyományból táplálkozva külön-külön írásba foglalta a mondát, és a tartalmi hasonlóság csak ebből fakadna. A szóhagyomány maximum az egyik

¹ SZABADOS 2007. Az általa kiindulópontként használt írás: SZENTMÁRTONI 2002.

² A latin szöveget ld. az 1. sz. mellékletben!

³ A Budai és a Képes Krónika családja e tekintetben csak kicsit különbözik. A szövegcsaládokra összefoglalóan ld. KRISTÓ 1986.

⁴ A latin szöveget ld. az 1. sz. mellékletben.

forrás esetén jöhet szóba, a másik fél biztosan a már írásban rögzített szöveget használva fogalmazta meg sajátját.

A korábbi szakirodalomban mindkét irányú szöveg hagyománynak voltak képviselői, de a kutatók többsége, főként Györffy György alapján, inkább arra hajlott, hogy Anonymus szövegezése a teljesebb, és a krónika őt felhasználva dolgozott.⁵ Györffy legfőbb érvei azok voltak, hogy a monda keresztényesített stílusú, és szerinte ez Anonymus műve volt, mivel az I. András-kori ősgeszta sokkal „népiesebben” fogalmazott, pogány elemekkel megtűzdelve szövegét. Ezen kívül a madár *astur*ként való megjelenítése is a XIII. századra utal, szerinte ez egy ó-provencál és olasz nyelvből származó neolatin szó, és ezt az ott járatos P. magister hozta magával. Fontos érv az Anonymusnál előforduló Eunedubelianus név, amelyet Györffy szerint az etimologizáló kedvű Névtelen a nőrablás-monda Enech, Dula és Belár nevéből rakott össze, ehhez képest a krónikás hagyomány Eunodbilianus alakja az anonymusi elnevezés lerövidített formája. Emellett a Névtelességnél található szöveg grammatikailag tökéletesebb és logikusabb, a krónikás hagyomány írója felhasználta ugyan elődje szavait és kifejezéseit, de néhány helyen rosszul, nyelvtanilag zavarosan rakta össze a mondatokat.⁶

Bár véleményünk szerint Györffy érvei nem egyenlő súlyúak (hogy milyen szemlélet érvényesült az ősgesztaiban, azt nem ildomos érvként felhasználni egy bizonytalan tétel bizonyítására, és az *astur* szó korjelölő voltát is megkérdőjelezték már),⁷ de a maradék filológiai érvei mindenképpen elgondolkodtatóak. A krónika szövege ugyanis tényleg zavarosabb Anonymushoz képest (mint ezt igyekeztünk is érzékeltetni a fenti fordítás során), és az Eunedubelianus alak is teljesebbnek tűnik az Eunodbilianus névhez viszonyítva, ráadásul a Névtelességnél megtalálható számos olyan plusz elem, ami a krónikából hiányzik.⁸

Egy 1999-es konferencián Szentmártoni Szabó Géza teljesen új névértelmezéscsokorral állt elő a mondában felbukkanó nevek kapcsán. Szentmártoni előadása egy rövid részlet erejéig kitért a XVI. századi Székely Istvánnál található magyar nyelvű turulmondára is, ahol az a részlet olvasható, hogy: „Az Eleudnak felesége az Enodbilian asszony, az ő terhes volta korába, ki almába imest latta vala.” Ezután következik a monda leírása, a krónikás hagyomány alapján.⁹ Szentmártoni Szabó ezután a hagyományostól eltérő módon adta meg a fenti mondatban található nevek etimológiáját: szerinte az *Eleud* helyes olvasata Ölüd, vagyis Ölyüd. „Az Enodbili (Ünödbéli) név pedig a szarvastehén értelmű ünő szót rejti magában.” Ezen kívül Anonymus tévesen tette meg az *emesu* szót személynévnek, mert itt valójában arról a Székely által is idézett *ímés* vagy *émés* köszöről van szó, amely a „virrasztás közbeni félig éber, félig révült állapotot jelentette, amikor az álom és a valóság határai elmosódnak.”¹⁰ Az *émés* szó szerinte az *émedt*, *émedten* szóból lenne képezve, amely annyit jelentene, hogy „félálomban” és Szentmártoni hoz is néhány példát arra a XVI–XVII. századi magyar nyelvből, hogy az *émedt* szó tényleg létezett a megadott jelentéssel.

Néhány évvel később Szabados György továbbfűzte ezt a néhány etimológiát, egy új történeti elméletet is fölállítva. Úgy találta, hogy a Szentmártoninál olvasható Eleud = Ölyüd feltételezés további bizonyításokat igényelne, ám a másik két etimológiát elfogadhatónak tartotta, szerinte „könnyebb belelátni az »Ünödbéli« értelmet a rövid formába, mint

⁵ Szabados említett tanulmánya röviden áttekinti az ezzel kapcsolatos állásfoglalásokat: SZABADOS 2007. 106.

⁶ GYÖRFFY 1993. 41–45.

⁷ Az *astur* szóra ld.: HORVÁTH 1954. 283. (46. lbj.), 323. (24. lbj.)

⁸ Ld. az 1. sz. melléklet szöveg-összehasonlítását is!

⁹ SZÉKELY 1559. 149v.

¹⁰ SZENTMÁRTONI 2002. 402.

Enech, Dula és Belar... nevét kibontani a hosszabból.” Hasonlóképpen vélekedett az Emese etimológiájául kínált *ímés*, *émés* szóról is, elfogadva Szentmártoni példáit. Az Eunedbilialak kapcsán egy további kiegészítést is tett: a krónikás hagyományban valójában „ex filia Eunedbiliala” szerepel, tehát a név nem genitivusban áll, mint Anonymusnál, hanem mintha egyeztetve lenne a „filia” szóval, nőnemű végződésel. Így Szabados az „Eunedbiliala lánytól”, vagy „Eunedbiliától [valakinek a] lányától” fordításokat javasolta, hozzátéve, hogy maga Székely is így értelmezte a szókapcsolatot, mikor „Enodbiliala asszony” formájában írta át magyarrá a mondat. Ezek után Szabados a következő elméletet állította föl: a krónikás hagyományt kell korábbiaknak tekinteni, mivel az ott olvasható névalakokban hívebben örökölt meg a monda magja: az „ünödbéli asszony” biztosan eredetibb Anonymus értelmezhetetlen (és általa is félreértvén *dux* címmel ellátott) Eunedubelianus alakjánál. Emellett ahogyan Székely évszázadokkal később, ő is asszociált az *émés* szóra a monda kapcsán, amelynek ismerhette is a jelentését, hiszen az előszóban leírt „quasi sompniano” szókapcsolat az „émedten” szó latinra való átültetésének is értelmezhető, így „a félig éber, félig révült tudatállapotot személyesítette meg, és hozta létre az *Emesii* névalakot.” „Ilyenformán nem a krónikások felejtették el megemlíteni az anya személyét a gesta kiaknázása során, hanem Anonymus előzmény nélküli, saját szófejtésére alapozó többlete, hogy megalkotta Emese nevét.”¹¹

Az elmélet ötletes és elgondolkodtató, és bár igaz volta valójában Szentmártoni etimológiáinak helyességén áll vagy bukik, magunk pedig elsősorban nem ezeket kívánjuk most vizsgálni, mégis hozzáfűznénk néhány gondolatot mindezekhez.

Kedvetnek mégis néhány nyelvészetit. Bár a Székely Istvánnál szereplő *ímés* szó etimológiájának a helyessége felett nem kívánunk pálcát törni, de ide kívánczok, hogy az „ímés”, „émés” szó (Székely itteni szövegén kívül) sehol nem mutatható ki, egyetlen más nyelvemlékünkben sem. A példaként mutatott párhuzamok az „émedt”, „émetten” alakokat (és ezek i-ző változatait) hozzák. Szentmártoni Szabó Géza szerint az „émés” erre a töre mehet vissza, ám ennek – mint ő maga is jelzi – Székelytől független nyelvi megjelenése nincsen.¹² Továbbá az émett(-en) szócsalád elsődleges jelentése a különféle szótárak alapján az „ébred”, „ébredés”, „virrasztás alatt” stb. A „félálomban” jelentés előfordul, de másodlagosnak tűnik.¹³ Tehát ha az elképzelt *émés főnév (amely ezek szerint valami XVI. századi *hapax legomenon* lenne) az „émedt” állapot hozadékát jelentené, akkor azt kellene föltennünk, hogy a közölt példákkal ellentétben a XVI. század folyamán a szónak a „félálomszerű állapot” jelentése volt az abszolút hangsúlyos, hogy a főnevesülése is ezt kövesse. Egyébként Székely ezen szavának az értelmezésével már szövegének XIX. századi kiadója, Toldy Ferenc sem birkózott meg, ő így írta át a mondatot: „Enodbiliala asszony az ő terhes volta korába, ki álmába imezt látta vala.”¹⁴ Az „ím ezt” értelmezés logikusnak hangzik, hiszen ez után következik magának a mondanak a leírása, ám biztosan rossz: a szóban nem „z”, hanem „s” betű van, és néhány sorral alább maga Székely írja le az „ezi” szót z-

¹¹ SZABADOS 2007. 108–109.

¹² „Az emes azaz émés szó, émést alakban, *valószínűleg* az émik igéből lett képezve... Ez az ige később *csupán* az émedten, ímedt alakban fordul elő.” „A Székely Istvánnál olvasható »imest« szó is (ímést, azaz émést) *talán* az émik ige fentiekben rekonstruált származékának értelmezhető.” SZENTMÁRTONI 2002. 402. [*tanulmány szerzőjének kiemelései*]

¹³ ÚMT II. 186.; EMSZT III. 169.; MNYT SZ I. 312.; TESZ I. 762. Az ezekben közölt 8 példa közül összesen kettőnek a jelentése volt „félálomban lévő” is, egyébként „virraszt, ébred van”. A Szentmártoni által példaként hozott hat mondatban is az „ébred” jelentés tűnik elsődlegesnek (SZENTMÁRTONI 2002. 402–403.). Az *ímés, *émés alakot egyetlen általunk vizsgált szótár sem tartalmazta.

¹⁴ TOLDY 1854. 9–10.

vel.¹⁵ A szó értelmezése tehát némileg bizonytalan, Szentmártoni etimológiája, hogy az *émedt* szó származéka lenne, talán nem elvetendő, ám néhány Székelytől független példa az *émés* létezéséről, és azon elsődleges jelentéséről, hogy ez a félálomszerű látomásokat jelentheti, biztosabbá tenné, addig csak hipotézisként kezelendő, ennél fogva az is, hogy összefüggésben állna az Emese névvel.

Az *Eunodbilia* „ünödbéli” alakban való értelmezése már biztosabb lábakon állhat, igaz, a névnek ez már a sokadik logikusnak tűnő olvasata. A szónak már Györffy fentebb ismertetett, etimológiája előtt is tekintélyes irodalma volt,¹⁶ sőt, maga Györffy is gyártott „alternatív”, török etimológiájú elméleteket saját korai szófejtése ellenében,¹⁷ ám úgy tűnik, hogy a későbbiek folyamán inkább az eredetét tartotta valószínűbbnek.¹⁸ A szakma elég vegyes érzelmekkel fogadta mindezt, bár úgy tűnik, hogy mégis az első változat vert gyökeret.¹⁹ 1993-ban új értelmezéssel állt elő a nyelvész Fehértói Katalin, aki szerint egy Euned (Ényed) nevű hely és egy Beliamin nevű személy nevéből lenne összerakva Anonymus vezére, és P. mester „Ényed(i) Bélián” értelemben alkotta meg a nevet, előtünk már ismeretlen indíték alapján.²⁰ Ugyanabban az évben, amikor Györffy kiadványának kiegészített reprintje és Fehértói cikke is megjelent, tőlük függetlenül Balogh László is foglalkozott a névvel. Szerinte a szó eddigi olvasata hibás, kezdőbetűje „e” helyett egy ipszilon, így olvasata *yunedubelia*, amely nem személy-, hanem egy melléknév. A szó olvasatát a „jünédübélia” formában látta valószínűnek, aminek az eleje a Jenő törzs neve, a „-du” szócska egy olyan helynévképző, amely arra utalna, hogy a „Jenő törzs szálláshelye”, végül a „-bel” a *beli*, (valahonnan való) szavunkat jelentené. A legvégső „-ia” toldalékot Györffyhez hasonlóan latin képzőnek tartotta. Így a „*yunedubeli* forma jelentése ’jenödbeli, a Jenő törzs szálláshelyére való’ lehet.”²¹ Annyit azért tegyünk hozzá, hogy a név biztosan nem y-nal kezdődik, Balogh az ún. e caudatát nézte annak, amely a gesta más pontjain is feltűnik,²² elgondolása tehát biztosan nem jó. Mindezek után, egészen Szentmártoni Szabó Gézáig, már nem dolgoztak ki további elgondolásokat a névre ((már a cikke után Erdélyi István Róheim Géza és Györffy 1958-as ötlete nyomán a török megoldási javaslat mellett állt ki),²³ de a fenti próbálkozások is jól mutatják, hogy még a szükösnek nevezhető Árpád-kori forrásanyagban is akad annyi hely- és személynév vagy közszó, hogy kombinációjukkal egymástól gyökeresen eltérő, de hangalakilag hasonló olvasatokat lehessen produkálni.

Viszont ha Szentmártoni Szabó *ünödbéli* értelmezése helyes (ahol „-beli” végződésnek ez esetben arra kéne utálnia, hogy „szarvastehén formájában megjelenő”),²⁴ akkor Anonymus *Eunedubelianus* szava romlottabbnak tűnik. A krónikás hír eredetiségét az is támogatná, hogy ott „ex filia Eunodbilia” alakban található meg a szintagma, így a szó a

¹⁵ SZÉKELY 1559. 149v. „Ez vala az alom kin a Scithianac iövendö mondoi ezt magiarazac felölle...”

¹⁶ Mindezeket ismerteti: GYÖRFFY 1993. 14–15.

¹⁷ GYÖRFFY 1958. 569–570.

¹⁸ GYÖRFFY 1970. 7. ahol is a magyar etimológiát közölte, ill. GYÖRFFY 1993. 208.

¹⁹ Az 1993-ig terjedő elméleteket és kritikákat röviden ismerteti GYÖRFFY 1993. 207–208. Az itt fel nem tüntetett munkákon kívül Györffy eredeti elgondolását kérdőjelekkel lehetségesnek tartja: SILAGI 1991. 142–143.; Veszprémy László szerint „meglehet”, hogy nevünk a mondott három név összeolvasásából jött létre: MCS 54. (41. lbj.)

²⁰ FEHÉRTÓI 1993. 326.

²¹ BALOGH 1993. 30–31.

²² Anonymus 1975. alapján a kéziratos részen az 1., 50., 51. fejezetekben.

²³ ERDÉLYI 2008.

²⁴ A „-beli” toldaléknak van olyan jelentése, hogy „abból a dologból álló, annak a formájában megjelenő”, ld. pl. a „szöbéli”, „pénzbeli” szavainkat: MÉSZI. 534–535.

filia bővítményének is tűnhet, ami szintén hűségesebb módon közvetítené a fenti magyar értelmezést. Ezzel szemben mindenképpen fel kell vetni azt, hogy Anonymus alakja bonyolultabb, mégpedig az ilyen típusú szövegromlás általában ritka szokott lenni.

A kérdést viszont magyarázhatja egy eddig számításba nem vett paleográfiai mozzanat is. A gesta egyetlen kéziratának egyetlen helyén megemlített szó a következő szövegkörnyezetben található: „qui [ti: Ügyek] duxit sibi uxorem in Dentumoger filiam *Eunedubeliani* ducis nomine Emesu” A név genitivusként értelmezett alakban áll, és az utána következő „ducis” részének fogták fel, tehát az „Eunedubeliani ducis” tartozna szervesen össze. A furcsa szó ilyentén való olvasata Anonymus első kiadójától, Schwandtner János Györgytől származik 1746-ból, ám a későbbi kiadások sem kérdőjelezték meg ennek a helyességét.²⁵ A fordítások a szövegkiadás fényében próbálták értelmezni a szót, így általában a „dux” (herceg, vezér) nevéként jelent meg, esetleg helynévnek tekintették.²⁶ Ez utóbbi értelmezés Szabó Károlyé, mint láttuk Balogh Lászlóé, és talán Veszprémy Lászlóé is.²⁷

Ugyanakkor, ha megnézzük a gesta facsimile kiadásában látható eredeti szövegezést, akkor azt találjuk (bár nem szeretnénk újabb félreolvasáson alapuló értelmezéseket adni), hogy a kérdéses szót nem csak a fenti alakban tudjuk kiolvasni, hanem (pusztán paleográfiailag) az „eunedubeliam” olvasat is lehetséges.²⁸ A középkori írásképben a függőleges szárákkal megalkotott betűk (i, u, n, m) gyakran összetéveszthetőek, és sokszor csak a szó értelme alapján tudjuk kikövetkeztetni a helyes olvasatot. Ez a módszer a vulgáris kifejezések esetén (mint amilyen a jelen példánk is), nem használható. Egyelőre csak feltételezésképpen, nézzük meg, hogy a módosított olvasattal hogy nézne ki a mondat: „[Ügyek] ... qui duxit sibi uxorem in Dentumoger, filiam *eunedubeliam ducis, nomine Emesu.” Látjuk, hogy ez esetben szavunkat inkább az előtte lévő „filiam” szóhoz lehetne sorolni, amely ezáltal jelzőként ugyanúgy hozzáragozódna, mint ahogy a krónika szövegében történik Szabados szerint, tehát nem az „Eunedubeliani ducis”, hanem a „filiam eunedubeliam” alkotna egy szintagmát. És ha lebontjuk róla a ragnak feltételezett „-m” végződést, akkor alanyesetként egy *eunedubelia szót kapunk, amely már igen közel áll a krónikás szöveghagyomány „eunodbilja” szavához. Ez esetben a fenti mondatot valahogy úgy kellene fordítani, hogy „[Ügyek]... aki Dentumogyerben feleségül vette egy vezér Emese nevű eunedubelia-lányát.” Így szavunkat nyugodtan lehetne a Szentmártoni-féle „ünödbéli” jelentéssel értelmezni, és a lány jelzőjének tekinteni, amit – Szabados elgondolásával ellentétben – Anonymus nem értett félre, hanem jelentésének tudatában éppúgy jelzőként alkalmazta volna, mint ahogyan ezt a krónikás szöveghagyomány tette.

²⁵ SCHWANDTNER 1746. 4.; TERNYEI 1747. 10–11.; ENDLICHER 1849. 5.; FLORIANUS 1883. 5.; FEJÉRPATAKY-SZABÓ 1892. 9.; MHK 397.; JUHÁSZ 1932. 4.; SRH I. 38.; GOMBOS I. 231–232.; SILAGI 1991. 36.

²⁶ LETENYEI 1790. 6.: „... a ki magának Feleségül vette a Denti Magyarok tartományában Eunedubelián Hertzegnek egy (Emesu) Emesö nevű leányát”; MÁNDY 1799. 8.: „... vala edgy derék Vezére Sczithiának, ki meg-hazasodott (Dentumoger) Százmagyar földön, vevén feleségül az (Eunedubelianus) Enodból Vezér leányát (Emesu) Emzsát”; SZABÓ 1860. 7.: „ki nejjül vevé Dentmagyerben az Önedbeli vezér leányát, Emes nevezetű.”; PAIS 1926. 25.: „aki feleségül vette Doni-Magyarban Önedbelia vezérnek Emes nevű leányát.” (a fordításnak számtalan további kiadása is volt, amelyek abban különböznek a fentitől, hogy a „Doni-Magyarban” alakot „Dentü-Mogyerban” formában hozzák, pl.: ANONYMUS 1975. 81.); HKÍF 284. (Veszprémy László ford): „Önedbelia fejedelem Emese nevű leányát vette nőül Dentumogyerben”; MCS 12. (Veszprémy László ford): „Önedbelia fejedelmének Emese nevű lányát vette nőül Dentumogyerben”

²⁷ SZABÓ 1860. 7. 1. lbj.; Veszprémy: MCS 12., ahol a HKÍF-hoz képest nem „Önedbelia fejedelem”, hanem „Önedbelia fejedelmének” áll.

²⁸ ANONYMUS 1975. 3v. Ld. a 2. sz. mellékletet a végén (a képalírásban a hagyományos értelmezés szerepel).

A fenti gondolatsort viszont olyan nehézség is terheli, amely lényegében cáfolja egyben, ugyanakkor mégsem volt haszontalan elővezetni, mert véleményünk szerint mégis valahol itt rejtőzhet a krónika-gesta szövegkapcsolat lehetséges kulcsa.

Nézzük az említett nehézséget! Ha az eszme-futtatás igaz volna, akkor feltételeznünk kellene, hogy Anonymus latinul ragoz egy vulgáris szót, lényegében latin melléknévet képzett (volna) egy magyar közszóból. Ha a hagyományos értelmezés mellett tartanánk ki, akkor egy vulgáris tulajdonnevet látott volna el latin raggal a Névtelen. Mivel a hipotézis egyik kulcskérdése, hogy miként bánik Anonymus a nem latin szavaival, és a fentiek közül melyikre találunk példát a művében, ezért érdemes ezt alaposabban körbejárni.

A gestában 186 különböző hely-, és kerekben 100 külön személynév található, ezen kívül 44 tulajdonnévből képzett melléknév, általában népnévi értelemben, és 10 egyéb tulajdonnév, ide értve a nemzetségeket és az olyan máshova be nem sorolható szavakat, mint a „Hetumoger”, vagy „Sobamogera”, továbbá 4 magyar szó, 5 előfordulással.²⁹ Számunkra most csak a személynéveket és közszavakat érintő tendenciái érdekesek.

A 100 személynévből 41-et biztosan ragoz latinul, legalább néhány esetben. 22 névnél nem dönthető el a dolog biztosan, mivel a név összes (általában csak egy) előfordulása alanyesetben található, így a Névtelennek nem kellett szembenéznie a ragozás problémájával, nem tudjuk, hogy mit tett volna velük. Csak 27 név esetén mondhatjuk azt el, hogy a nevet nem látta el raggal, holott a mondatbeli szerepe ezt megkövetelte volna. A maradék 10 esetben azt a furcsa jelenséget figyelhetjük meg, hogy a vulgáris neveket magyar raggal látta el, amely minden esetben (a hangrendtől függetlenül) egy dativusi szerepben álló -nec („-nek”) toldalék.³⁰ Ezek közül kilencet a nem ragozottakhoz kell sorolni (hiszen latin sémák híján magyar toldalékokkal látták el őket), ám egy esetben itt is felbukkan az a jelenség, hogy latin accusativus-ragot kap a név.³¹ A 41 ragozott név közül 20 egyértelműen latinosított forma (Stephanus, Darius, stb.), ezért ragozásuk természetes. A megmaradt 21 esetben ténylegesen vulgáris neveket látott el latin raggal a Névtelen. Ezek közül 13 esetben azt látjuk, hogy a vulgáris szavak a végződésük alapján éppen beállíthatók voltak az egyik declinatióba, és Anonymus ez alapján kezelte a nevet.³² Három másik név esetén majdnem ugyanez történt, azzal a különbséggel, hogy a nevek -u végződését használta ki, úgy, hogy tárgyesetben -um accusativus-ragot gyártott belőle.³³ Öt esetben azt látjuk, hogy a név a végződése alapján semmilyen latin ragozási sémába nem fért volna el, Anonymus valamiért mégis raggal szerette volna ellátni, ezért mesterségesen latin végződésűre módosította a szót.³⁴ Természetesen félrevezető lenne,

²⁹ Az alábbi statisztika Juhász László szövegkiadásának a végén található névmutató alapján készült. (JUHÁSZ 1932. 92–100.) Néhány helynév személynévként is jelentkezik egyszerre (Tarcál, Csanád, Csepel), ezek mind a helynevek, mind a személynévek közé be lettek számolva. Az alább következő összegzések mellett, a felesleges lábjegyzetelést elkerülendő, nem tüntetjük föl külön-külön az oldalszámot, csak a fejezetszámot, zárójelben. A fenti mutatóból (vagy akár az SRH-kiadás mutatójából) visszakereshető minden név pontos szövegekörnyezete.

³⁰ *Bunger nec* (31), *Eleudnec* (50), *Ondunec* (40), *Tosunec* (41), *Usbunec* (52), *Cundunec* (46), *Edunec* (17, 32), *Edumer nec* (17, 32), *Ousadunec* (32), *Eudunec* (47)

³¹ A Tas név esetében, a 22. caputban, ahol is „ad Zobolsum et Thosum” ment Tétény és fia.

³² Ilyen név: *Athila*, *Almus*, *Bela*, *Boyta*, *Bucna*, *Cadusa*, *Geula*, *Geysa*, *Horca*, *Huba*, *Oluptolma*, *Tuhutum*, *Zulta* (egy esetben egyenesen *Zultus* [51] alakban!), ezekből keletkeztek a *Bele* (Prol), *Tuhuti* (25), stb. alakok.

³³ A három név: *Borsul Borsum* (18), *Geloul Geloum* (27), *Zobolsul Zobolsum* (22, 56). Láttuk, hogy egy ízben a *Thosu* név kapcsán is felbukkan a jelenség, vö. 30. lbj.

³⁴ *Salanus (Salani, Salano stb.) a Salan névből; az Arpad névalak mellett használt egy *Arpadius (Arpadium, Arpadii, Arpadio) alakot is; a Botond név mellett *Botondius (acc: Botondium); Velec mellett egy ízben *Veluquius (dat: Veluquio); Zuard név mellett egy ízben Zuardum. Megjegyzendő, hogy ez utóbbi név jó

ha minden áron valamilyen rendszerességet kérnénk számon Anonymustól, de azért láthatjuk, hogy személyneveit viszonylag nagy számban ragozza, ám olyan módon, hogy általában a végződésüket használja ki, de néhány esetben mesterséges latin formájúra is átalakította azokat.

Ami a magyar szavait illeti, illet összesen négyet találunk művében, öt előfordulással, úgy, hogy a szavak nem tulajdonnévi értelemben állnak.³⁵ Ezen öt előfordulás közül kettő nominativusként áll, kettő accusativusként, egy pedig ablativusként, ám abban közösek, hogy a Névtelen még kísérletet sem tett arra, hogy ragozni próbálja őket.³⁶

Látjuk tehát, hogy személynevek esetén akár külön, latin végződéssel is elláthatja neveit, a vulgáris közneveit viszont nem, már ha ennek a néhány példának van bizonyító értéke. Azzal tisztában kell lennünk, hogy az ilyesféle összegzésekből soha nem lehet teljes értékű következtetéseket levonni, hiszen ezeket a kategóriákat mi állítottuk föl és nem a forrás készítője, és a szerzőtől származó kivételek még akkor is akadhatnak, hogy ha az összes egyéb példája ellenkező irányultságot mutat. Ám mindezek figyelembevételével is azt kell mondanunk, hogy *valószínűbb* az, hogy a vizsgált *eunedubeliani* (avagy *eunedubeliam*) szavunkat nem vulgáris melléknévnek kell értelmezni, hisz mindkét esetben ragozva van a szó, vagy a „ducis”, vagy a „filiam” szóhoz tartozva, ezért eléggé nehezen elképzelhető az, hogy egy latin végződéssel ellátott magyar melléknévvel lenne dolgunk, ám arra, hogy a tulajdonneveket latin végződéssel látja el – mint fentebb tapasztaltuk – több példa is akadt. A szörend is inkább az „Eunedubeliani ducis” értelmezést valószínűsíti, és nem egy meg nem nevezett, pusztán titulussal jelölt herceg vagy fejedelem „ünödbéli” lányára való utalást.

Az általunk felvetett elmélet tehát nem jó, de ettől még Szabados György felvetése lehet helyes, hogy ti. az „ünödbéli” melléknévet a krónikás hagyomány egyik lejegyzője használta vulgáris melléknévként, és Anonymus az egészet félreértve más módon, főnevesítve másolta le. Ám ez esetben nehéz megmagyarázni, hogy az általa Eunodbilian formában olvasott alak miért lett bonyolultabb, és egyáltalán, miért tulajdonnévnek tekintette, mikor a krónikás hagyományban nincsen szó semmiféle *dux* titulust viselő emberről – lényegében „agyonybonyolított” volna egy meg nem értett névformát. Ne feledjük, hogy mikor saját maga „gyárt” személyneveket pl. helynevekből, akkor a személynév változatlan formában követi a helynevet, a Névtelen nem alakítja át azokat.³⁷

Úgy véljük viszont, hogy a két szöveg közti viszonyt és névváltozásokat jól meg lehet magyarázni, ha mégis egy Anonymus–Krónika szövegátvételi sorrenddel számolunk. Ha ugyanis feltesszük azt, hogy a krónika kompilátora Anonymus szövegében éppúgy összetévesztette a szó utolsó betűit, és -ni végződés helyett egy m-betűt olvasott be, akkor könnyen tekinthette maga a kompilátor a szót a lány jelzőjének, vagy valamiféle értelmezőjének (appozíciónak). És mivel az ő szörendjében a lány ablativusban szerepelt („ex filia...”), ezért az *eunedubeliam*-nak olvasott szót is ehhez igazította, így született meg az

pár esetben *Zuardu* alakban szerepel, elvileg tehát abba a csoportba is besorolható lenne, ahol az -u végződésből csinált -um accusativus-ragot.

³⁵ *aldamas* (16), *aldumas* (22) (ezeket egy szó két előfordulásának számoltuk, bár van egy betűnyi eltérés köztük); *almu* (3); *zerelmes* (17); *zerelmu* (17). Nem tekintettük magyar (avagy más népnyelvi) szónak azokat, amelyek az adott nyelvből származnak ugyan, de már latin szónak számítanak (pl. *iobagio*, *kenez*, *marchia*). Ugyancsak kihagytuk a *soba* (45) szót, amelyet egy görög nyelvű közzsóként kezelt.

³⁶ Az *aldamas* ill. *aldumas* accusativusai, a *zerelmu* ablativusai, a *zerelmes* és *almu* szavak nominativusi helyzetben. Megjegyzendő, hogy a IV. declinációnak létezik ugyan -u végződése abl. esetén, ám nem valószínű, hogy a *zerelmu* szónál erről lenne szó, és Anonymus egy fiktív **zerelmus* -us szóból indult volna ki.

³⁷ Ld. pl. Benkő Loránd tanulmánykötetének első két tanulmányát: BENKŐ 1998. 11–27, 28–57.

**eunedubelia* szó, amely vagy már eleve a nem pontos másolás következtében, vagy a későbbi másolások folyamán a XIV–XV. századi kódexekben az ott olvasható *Eunodbiliana* (*Ennodbiliana*, *Eunogbiliana*)³⁸ alakká romlott. Mivel ezek után a magában álló genitívuszi „*dux*” szerepével nem tudott mit kezdeni, ezért teljesen ki is hagyta a szövegből, csakúgy mint utána a lány nevééről szóló részt, hisz az előbbieken már ellátta egy vulgáris névalakkal a lányt. Mindehhez fel kell tennünk azt, hogy a másoláshoz használt Anonymus-kézirat vagy az volt, ami jelenleg is rendelkezésünkre áll, vagy valami olyan, amiben a szó vége szintén kétértelmű paleográfaiilag. Ezt feltételezni talán nem olyan nagy merészség, ha figyelembe vesszük azt, hogy Kézai kiaknázta Anonymust,³⁹ így a forgalomban lévő másolat(ok) abból az időszakból származnak, amely időben a jelenlegi másolatunk is készült (ne feledjük: az íráskép keletkezése a hasonló írásformák összehasonlításán alapszik, vagyis feltételezzük, hogy azonos időben, megközelítőleg hasonló írásképeket használtak).

Természetesen mindezzel együtt a felvetésünk csak hipotézis marad, de azért érezzük valószínűbbnek, mert így meg lehet lépésről-lépésre magyarázni az *Eunedubelianai* alakból az *Eunodbiliana*-t, míg fordítva ez nem lehetséges. Ezzel együtt sem gondoljuk, hogy a kérdés meg lenne fejtve, hiszen így adósok maradtunk az anonymusi név pontos magyarázatával, hiszen ha a fenti viszony a helyes, akkor a krónikás névalak „ünödbéli” formában való magyarázata csak véletlen egyezés lenne, bár a két forrástípus közti sorrend felderítése nem kívánja meg közvetlenül, hogy a névalakokra minden áron magyarázatot adjunk. A továbbiakban még utalnánk Györffy azon felvetésére is, hogy a krónika szövege zavarosabb és romlottabb Anonymushoz képest, ha párhuzamosan összevetjük a két szöveg hagyományt, akkor látjuk, hogy a krónikában szinte semmilyen olyan információ nem található meg ami Anonymusnál nincs meg, ám a Névtelennél több bővítmény is található. A krónikás szöveg helytelenül vette át a *multiplico* ige passzív alakját is, amely Anonymusnál még a királyok kapcsán található, a krónikában már a „forrás” szóra alkalmazva, ami ugyan érthető, de talán nem a legszerencsésebb. Ezt a krónikás kompilátor is érezhette, mert ezután egy Anonymusnál nem található fordulattal („ideoque factum fuit”) visszautalt a Névtelen korábbi szövegére a dicső királyokról – melleleg ez a három szó a leghosszabb olyan bővítmény, amely Anonymusnál nincs meg.⁴⁰ Szintén utalt rá Györffy, hogy a Budai-krónikacsalád (és az oda tartozó Pozsonyi krónika) szerint Magorban, a Képes Krónika családja szerint Szkítiában nemzették Álmost. A két eltérő hagyomány kiválóan magya-

³⁸ Az *Eunodbiliana* szót a Képes Krónika, Csepreghy-kódex, Sambucus-kódex és a Római-kódex hozza; a Budai- és Dubnici krónika: *Ennodbiliana*; Teleki-kódex: *Eunogbiliana*; Béldi-kódex: *Ermodbiliana*; Thuróczy-kódex: *Eunobiliana*. Krónikás hagyományunk egyik legkorábbi szövegtestét képező Pozsonyi-krónikában *Ewidbiliana* található (SRH I. 284, SRH II. 31). Az alakok sokfélesége ellenére úgy tűnik, hogy az *Eunodbiliana* tekinthető uralkodó alaknak.

³⁹ Ld pl. Veszprémi László utószavát: MCS 79.

⁴⁰ Érdekes, hogy Dümmerth Dezső pont ezen mondat szerkesztés alapján vélte úgy, hogy a krónikás szöveg hagyomány a teljesebb, mivel a monda magva csak annyiból állt volna, hogy a nő méhéből forrás fakad, de máshol terjed szét. Az utána következő magyarázó rész pedig a sámánjósítás emléke lenne, amikor megmagyarázzák a mondat, Anonymus viszont összekavarta mindezt (DÜMMERTH 1971. 415–418; DÜMMERTH 1986. 34–46.). Utóbbi művében egyébként önmagával is ellentmondásba kerül, hiszen azt írja, hogy az a tény, hogy „Anonymus a saját szövegébe betoldotta Emesével kapcsolatban a »terhes« szót – tehát álomlátása már terhes állapotban történt –, elárulja, hogy ez esetben valóban törekedett a saját elgondolása szerinti »keresztény erkölcs« nevében változtatni, magyarázni. Másfelől éppen e változtatással árulja el, hogy az eredeti szövegben nem lehetett szó Álmos anyjának megelőző terhességéről, hiszen az álomlátás értelme éppen az álomban való fogantatáshoz és a totemista képzethez kapcsolódik.” (DÜMMERTH 1986. 45–46.). Holott éppen Anonymus szövegében termékenyíti meg (még ha csak „quasi” is) a madár Emesét, és a krónikás hagyomány kihagyva ezt a mozzanatot, csak a lány terhes voltáról ír, a fenti gondolat sorral Dümmerth tehát az általa eredetibbnek vélelmezett krónikaszöveg elsősége ellen érvel – egyébként nem is rosszul.

rázható Anonymusból, aki szerint *Szkítia* vezére, Ügyek *Dentumogerben* vette feleségül Emesét – nála mindkét név megtalálható egyszerre.⁴¹ Tegyük hozzá azt is, hogy a XIII. század második felében több Szent István előtti monda is bekerült a krónikás szöveggyűjteménybe, mint azt Horváth János stíluskritikailag kimutatta, hiszen pl. a Botond-monda, és a Lehel-kürt monda olyan XIII. századra jellemző prózaritmusban íródott, amely idegen attól a tágabb szövegkörnyezettől, amelybe bele vannak ágyazva, betoldás jellegük így vitán felül áll.⁴² Úgy tűnik tehát, hogy a XIII. század közepén, második felében olyan átdolgozások történtek, melynek során több „pogány ízü” mondánk is bekerült latin fordításban krónikáinkba. Ennek a folyamatnak lehetett része az is, hogy az anonymusi turulmondát szintén áttemelték, és a tendencia egyfajta betetőzésének tekinthetjük a hun történet részletes kidolgozását is (azt természetesen nem állítjuk, hogy mindez feltétlenül egyetlen kompilátor műve lenne, inkább csak a korszellemre utalnánk).

Összegezve véleményünket: az *Eunedubelianus* nevet a névtelen gestaíró szerzeményének tartjuk, amit a krónikás hagyomány egyik továbbformálója egy paleográfiai mozzanat miatt félreérthetett, és így *eunedubelia alakban értelmezve, akár az ő, akár későbbi másolói tollán (esetleg mindkettőjükön) tovább torzulva *eunodbilia* formában hagyományozódott ránk krónikáinkban.

BIBLIOGRÁFIA

- ANONYMUS 1975. ANONYMUS: *Gesta Hungarorum*. Béla király jegyzőjének könyve a magyarok cselekedeteiről. Hasonmás kiadás. Budapest 1975.
- BALOGH 1993. BALOGH LÁSZLÓ: A titokzatos *eunedubelia* titka. *Névtani Értesítő* 15 (1993) 29–31.
- BENKŐ 1998. BENKŐ LORÁND: *Név és történelem*. Budapest 1998.
- DÜMMERTH 1971. DÜMMERTH DEZSŐ: Álmos fejedelem mítosza és valósága. *Filológiai Közlemény* 17 (1971) 404–430.
- DÜMMERTH 1986. DÜMMERTH DEZSŐ: Álmos, az áldozat. Budapest 1986.
- EMSZT III. Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár III. (Elt–Felzs) Bukarest 1982
- ENDLICHER 1849. ENDLICHER, STEPHANUS LADISLAUS: *Scriptores rerum Hungaricarum, monumenta Arpadiana*. Sangalli 1849.
- ERDÉLYI 2008. ERDÉLYI ISTVÁN: *Eunedubelianus*. *Eleink* 7 (2008/1) 73–75.
- FEHÉRTÓI 1993. FEHÉRTÓI KATALIN: Kísérlet Velek, Torda püspök és Anonymus új megközelítésére. *Magyar Nyelv* 89 (1993) 319–328.
- FEJÉRPATAKY–SZABÓ 1892. FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ–SZABÓ KÁROLY: Béla király névtelen jegyzőjének könyve a magyarok viselt dolgairól. Budapest 1892.
- FLORIANUS 1883. FLORIANUS, M[ATHIAS]: *Historiae Hungaricae fontes domestici* I/2. Lipsiae 1883.
- GOMBOS I. GOMBOS, ALBINUS FRANCISCUS: *Catalogis fontium historiae Hungaricae*. I. Budapest 1937.
- GYÖRFFY 1958. GYÖRFFY GYÖRGY: A magyar nemzetségtől a vármegyéig, a törzstől az orszáig. *Századok* 92 (1958) 12–87, 565–615.
- GYÖRFFY 1970. GYÖRFFY GYÖRGY: Anonymus *Gesta Hungarorum*ának kora és hitelessége. *Irodalomtörténeti Közlemények* 74 (1970) 1–13.
- GYÖRFFY 1993. GYÖRFFY GYÖRGY: *Krónikáink és a magyar őstörténet. Régi kérdések – új válaszok*. Budapest 1993.

⁴¹ SRH I. 284.; SRH II. 31.; GYÖRFFY 1993. 44–45. Ld. még az 1. sz. mellékletet!

⁴² HORVÁTH 1954. 296–305.

- HKÍF A Honfoglalás korának írott forrásai. Szerk. Kristó Gyula. Szeged 1995. (Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 7.)
- HORVÁTH 1954. HORVÁTH JÁNOS: Árpád-kori latinnyelvű irodalmunk stílusproblémái. Budapest 1954.
- JUHÁSZ 1932. JUHÁSZ, LADISLAUS: P. Magister... Gesta Hungarorum Budapest 1932. (Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum)
- KRISTÓ 1986. KRISTÓ GYULA: A Képes Krónika szerzője és szövege. In: *Képes Krónika* Ford. Bellus Ibolya. Budapest 1986. 459–516.
- LETENYEI 1790. LETENYEI JÁNOS (ford.): Anonymus, az az Béla királynak nevetlen író deákja. Pest 1790.
- MÁNDY 1799. MÁNDY ISTVÁN (ford.): Magyar Sunád, avagy I. Béla királynak nevetlen író-deákja. Debrecen 1799.
- MCS Anonymus: A magyarok cselekedetei. Kézai Simon: A magyarok cselekedetei. Budapest 1999. (Millenniumi Magyar Történelem – Források)
- MHK A magyar honfoglalás kútfői. Szerk. Pauler Gyula–Szilágyi Sándor Budapest 1900.
- MÉSZ I. A Magyar Nyelv Értelmező Szótára I. (A–D). Budapest 1992.
- MNYTSZ I. A Magyar Nyelv Teljes Szótára I. (A–K) Budapest 1866.
- PAIS 1926. PAIS DEZSŐ (ford.): Magyar Anonymus. Béla király névtelen jegyzőjének könyve a magyarok cselekedeteiről. Budapest 1926.
- SCHWANDTNER 1746. SCHWANDTNER, JOHANN GEORG: Scriptorum rerum Hungaricarum veteres ac genuini. I. Vindobonae 1746.
- SILAGI 1991. SILAGI, GABRIEL–Veszprémy László: Die „Gesta Hungarorum” des anonymen Notars. Sigmaringen 1991. (Ungarns Geschichtschreiber 4.)
- SRH I-II. Scriptorum Rerum Hungaricarum I–II. Edendo operi praefuit Emericus Szentpétery. Utószó: Szovák Kornél–Veszprémy László. Budapestini, 1999²
- SZABADOS 2007. SZABADOS GYÖRGY: Új szempont a turulmonda értelmezéséhez. *Hitel* 2007/12. 105–110.
- SZABÓ 1860. SZABÓ KÁROLY (ford.): Béla király névtelen jegyzőjének könyve a magyarok tetteiről. Pest 1860. (Magyarország Történetének Forrásai... I/1)
- SZÉKELY 1559. SZÉKELY ISTVÁN: Chronica ez vilagnac ieles dolgairól. Krakko 1559, facsimile kiadás. Budapest 1960. (Bibliotheca Hungarica Antiqua III.)
- SZENTMÁRTONI 2002. SZENTMÁRTONI SZABÓ GÉZA: „Álmomban azt látám” Pünkösdi hava és a szerelmi álmok. In: *Ámor, álom és mámor. A szerelem a régi magyar irodalomban és a szerelem ezredéves hazai kultúrtörténete*. Szerk. Szentmártoni Szabó Géza. Budapest 2002. 389–406.
- TERNYEI 1747. TERNYEI, STEPHANUS: Anonymi Belae regis notarii historia Hungarica de septem primis ducibus Hungariae. Cassoviae 1747.
- TESZ I. A Magyar Nyelv Történeti–Etimológiai Szótára I. (A–Gy) Budapest 1967
- TOLDY 1854. Székely István magyar krónikája, 1558 [!]. In: *Tizenhatodik századbeli magyar történetírók*. Szerk. TOLDY FERENC. Pest 1854. 1–66. (Újabb Nemzeti Könyvtár. Harmadik folyam)
- ÚMT II. Új Magyar Tájszótár II. (E–J) Budapest 1988.

1. sz. melléklet - Anonymus és a krónikás hagyomány szöveg-összehasonlítása

Bal oldali hasáb: Anonymus (SRH I. 38.); jobb oldali: Képes Krónika kódexe (SRH I. 284.)

félkövér: szó szerinti egyezések a két szöveg között (a szórend figyelembevétele nélkül)
dőlt: tartalmi, de nem szó szerinti egyezés (szinoníma) formázás nélküli: a másikban meg nem található többlet

Anno Dominice incarnationis DCCC-o XVIII-o **Vgek**, sicut supra diximus, longo post tempore de genere Magog regis erat quidam nobilissimus dux *Scithie*, qui duxit sibi uxorem in Dentumoger *filiam Eunedubeliani* ducis, nomine Emesu, de qua **genuit filium, qui agnominatus est Almus**. Sed **ab eventu** divino est nominatus Almus, **quia matri eius** *pregnanti per sompnum* apparuit divina visio **in forma asturis**, que **quasi veniens gravidavit et innotuit** ei, **quod de utero eius egrederetur torrens** et **de lumbis eius reges gloriosi propagarentur**, sed **non in sua multiplicarentur terra**. **Quia ergo sompnum in lingua Hungarica dicitur almu** et **illius ortus per sompnum fuit pronosticatum**, **ideo ipse vocatus est Almus**. Vel ideo vocatus est Almus, id est sanctus, quia ex progenie eius sancti reges et duces erant nascituri. Quid ultra!

Eleud filius **Vgeg** ex *filia Eunedubilia* in *Scytia* **genuit filium, qui nominatur Almus ab eventu, quia mater [!] eius in sompno innotuerat avis quasi in forma asturis veniens**, dum *esset gravida*, et **quod de utero eius egrederetur torrens ac in terra non sua multiplicaretur**. Ideoque factum fuit, quod **de lumbis eius gloriosi reges propagarentur**. **Quia vero sompnum in lingua nostra dicitur alm**, et **illius ortus per sompnum fuit pronosticatus**, ideo ipse **vocatus est Almus**

2. sz. melléklet – részlet Anonymus gestájának 3. fejezetéből

q̄ duxit

sibi uxorem in dentumoger. filiā eunedubelianam ducis. nomine emesu.

„q̄ duxit / sibi uxorem in dentumoger · filiā eunedubeliani ducis / nomine emesu”

(qui duxit sibi uxorem in Dentumoger filiam Eunedubeliani ducis nomine Emesu)